

New York Times bestseller

IMMACULÉE ILIBAGIZA

**MEGMARADTAM
HÍRMONDÓNAK**

Hogyan találtam meg Istent
a ruandai népirtás viharában

IMMACULÉE ILIBAGIZA
STEVE ERWIN közreműködésével

**MEGMARADTAM
HÍRMONDÓNAK**

Hogyan találtam meg Istent
a ruandai népirtás viharában

A fordítás alapjául szolgáló mű:
LEFT TO TELL
Copyright © 2006, 2014 by Immaculee Illibagiza
Originally published in 2006 by Hay House Inc.

©Magyar fordítás: Ménesiné Mezősi Krisztina
MÉCS Családközösségek, Budapest 2019
mecshonlap.hu

Minden jog fenntartva

A kötet megjelenésében közreműködtek:
Gátas Judit
Halácsy Katalin
Lisztovszki László
Tar Éva

Szentírási idézetek:
szentiras.hu/SZIT

ISBN 978-615-5046-08-7

A KÖNYVRŐL

„Ruandában hihetetlen erővel lángolt fel a gyűlölet tüze, kiirtva közel egymillió embert, 1994. április 6-ától július közepéig. Legyünk őszinték, közülünk senki nincs biztonságban. Az ott élő emberek sem hitték, hogy náluk ilyesmi megtörténhet, míg nem kezdtek dörögni a fegyverek! Egy ilyen helyzetben én mit kell tegyek, hogy tudom magamat, családomat megvédeni a gyűlölet fékezhetetlen vírusától? Immaculée Ilibagiza könyve erre a kérdésre ad nagyon jó választ! Ahogy nyáron készülünk a hideg télre, ugyanúgy békében kellene minden eshetőségre felkészíteni magunkat, családunkat, szeretteinket! Ezért is ajánlom nagy alázattal ezt a könyvet a kedves testvéreimnek.”

Böjte Csaba ferences szerzetes

„Gyűlölet: gyűlik, ami »ölet«. A gyűlölettel magadat öled. A kiengesztelődés maga a szenvedés teremtő energiája, amivel magadat teszed szabaddá a gyűlölettől. Mindennek megtapasztalása ez a könyv. Szívemből ajánlom.”

dr. Csókay András idegsebész

„Az elmúlt ötven-egynéhány év alatt több ezer könyvet olvastam. Ez a kötet, amelyet kezében tart az Olvasó, életem valamennyi olvasmánya közül messze a legmegrendítőbb; szívbemarkolóan jelentős. Olvasója olyan utazásra vállalkozik, amely mindörökre megváltoztatja a hit erejéről vallott felfogását.”

dr. Wayne Dyer, a szerző mentora

„Minden, ami történik – jó és rossz egyaránt –, azért van, hogy Isten elvezessen minket magához. Még a halál is. Erről szól ez az igaz történet.”

Gundel Takács Gábor műsorvezető

„Immaculée elbeszélése arról, hogy hogyan élte túl a népiirtást, igazán döbbenetes. Reményt ad, hogy képesek leszünk leküzdeni azt a megosztottságot, amit szándékosan hoztak létre olyanok, akik az emberiségre nem, csakis önző érdekeikre voltak tekintettel. Ezt a történetet mindenkinek el kellene olvasnia, túlélőknek és elkövetőknek egyaránt. Remélem, hogy mindenki megtapasztalja azt a mélyreható lelki átalakulást, amely Immaculée-ban végbement, és indítást kap, hogy összetartó és megmaradó nemzetet építsen.”

Jeannette Kagame,
a Ruandai Köztársaság elnökének felesége

„Újságíróként sokszor megtapasztaltam, hogy a való élet sokkal megdöbbentőbb dolgokat képes produkálni, mint az emberi képzelet. Ha Immaculée Ilibagiza könyvét regényként olvastam volna, valószínűleg hamar lerakom, hogy ilyen nincs. Ám mivel igaz történetről van szó, egyre növekvő felindultsággal lapoztam az oldalakat. Nem tudtam letenni a könyvet, lényegében egy szuszra végigolvastam. Hetekig, hónapokig a hatása alatt voltam. Igazi élő megtapasztalás nekem ez a könyv.”

Krúdy Tamás újságíró

„Megdöbbentő és torokszorító, de ugyanakkor felemelő olvasni Immaculée Ilibagiza könyvét a ruandai népiirtásról. Döbbenetes látni azt, ahogy a rádióállomások hónapokon át tartó propagandája, amely a tuszikat csótánynak és kígyónak nevezte, akiket ki kell irtani, majd az utcákon megjelenő verbális és fizikai erőszak hogyan csap át néhány nap alatt a történelem egyik legszörnyűbb vérengzésébe. Mennyire ismerős a megbélyegzés, a bőrszín miatti diszkrimináció és kiteszítottság sok esetben a mai Magyarországon is! Ám Immaculée Ilibagiza könyve elsősorban mégsem a gyűlölet vak örvényéről, hanem az innen kivezető útról szól, amely egyedül Isten irgalma, a megbocsátás és a hit ereje által bejárható.”

dr. Székely János püspök

TARTALOM

I. A KÖZELGŐ VIHAR

1. AZ ÖRÖK TAVASZ
2. FELÁLLÁS
3. MAGASABB FOKÚ TANULMÁNYOK
4. IRÁNY AZ EGYETEM
5. HAZATÉRÉS
6. NINCS VISSZAÚT
7. A LELKÉSZ HÁZA
8. BÚCSÚ A FIÚKTÓL

II. REJTEKHELYEN

9. A FÜRDŐSZOBA
10. SZEMBESÜLÉS A HARAGOMMAL
11. KÜZDELEM A MEGBOCSÁTÁSÉRT
12. BARÁTOK NÉLKÜL
13. ÁRVÁK GYÜLEKEZETE
14. A NYELVEK ADOMÁNYA
15. VALÓSZÍNŰTLEN MEGMENTŐK
16. MEGŐRIZNI A HITET

III. ÚJ ÚTON

17. A SZABADSÁG FÁJDALMA
18. DAMASCENE LEVELE
19. TÁBORI KÉNYELEM
20. ÚT A LÁZADÓKHOZ
21. ÚTBAN KIGALI FELÉ
22. AZ ÚR MŰKÖDÉSE
23. A HALOTTAK ELTEMETÉSE
24. MEGBOCSÁTÁS AZ ÉLŐKNEK

EPILOGUS

HÚSZ ÉVVEL KÉSŐBB

Nem Ruanda vagy a népirtás történetét szeretném elmondani ebben a könyvben, hanem a saját történetemet.

Számos kiváló tényfeltáró mű ismerteti részletesen az 1994-es tömegmészárlás gépezetét és politikai hátterét, melynek során – a ruandai kormány becslése szerint – alig száz nap leforgása alatt több mint egymillió embert gyilkoltak meg.

A saját történetem ez. Úgy mondom el, ahogy emlékszem rá – és úgy emlékszem rá, mintha tegnap történt volna. Igaz történet; saját nevemet és családtagjaim valódi nevét használom. A könyv többi szereplőjének nevét azonban nagyrészt megváltoztattam, hogy védjem a túlélők személyazonosságát, és ne szítsak újabb gyűlölködést.

Hiszem, hogy életünk összefügg, és tanulnunk kell egymás tapasztalataiból. Abban a reményben írtam ezt a könyvet, hogy amit átéltem, másoknak javára válik.

Immaculée Ilibagiza
New York

A NEVEM: IMMACULÉE

Hallottam, hogy a gyilkosok a nevemet kiabálják.

A fal túloldalán voltak, alig másfél ujjnyi fa és vakolat választott el tőlük. Hangjuk hideg, kemény, könyörtelen.

– Itt van... tudjuk, hogy valahol itt van... Keressük meg! Keressük meg Immaculée-t!

Sok hang volt, sok gyilkos. Lelki szemeimmel láttam őket: régi barátok, szomszédok, akik azelőtt mindig kedvesen, szeretettel köszöntöttek, most lándzsákkal és bozótvágó késekkel csörtetnek a házban, és a nevemet kiáltozzák.

– Háromszázkilencvenkilenc csótányt már megöltem – hencegett az egyik gyilkos. – Immaculée lesz a négyszázadik. Ennyit kiirtani, az már szép szám!

Rezzenéstelenül kuporogtam titkos kis fürdőszobánk sarkában. Lélegzet-visszafojtva, akárcsak a velem együtt rejtőző másik hét nő, nehogy meghallják a gyilkosok, hogy levegőt veszünk.

Hangjuk a húsbomba mart. Úgy éreztem, mintha izzó parázson feküdnék, mintha tűz emésztene. Fájdalom hullámmozott végig a testemen, ezernyi láthatatlan tű nyilallt belém. Álmomban sem gondoltam volna, hogy a félelem ilyen fizikai gyötrelmet okozhat.

Nyelni próbáltam, de nem bírtam. Torkom, szám kiszáradt, akár a homok. Lehunytam a szemem, próbáltam köddé válni, ám a hangok egyre erősödtek. Tudtam, hogy nem fognak irgalmazni. Agyamban egyetlen gondolat lüktetett: „Ha elfognak, megölnék. Ha elfognak, megölnék. *Ha elfognak, megölnék...*”

A gyilkosok az ajtó mögött voltak, és tudtam, hogy bármelyik pillanatban megtalálhatnak. Próbáltam elképzelni, milyen érzés lesz, amikor a kés a bőrömbé hasít és mélyen a csontomba hatol.

Testvéreimre, drága szüleimre gondoltam: vajon élnek-e, vagy meghaltak, együtt leszünk-e rövidesen a mennyben?

Összettem a kezem, édesapám rózsafüzérét szorongattam, és magamban imádkozni kezdtem: „Istenem, kérlek, segíts! Ne engedd, hogy így haljak meg, ne így! Ne engedd, hogy megtaláljanak a gyilkosok! A Bibliában azt mondtad, ha kérünk, kapunk – hát én most kérek, Istenem. Kérlek, add, hogy elmenjenek a gyilkosok! Kérlek, ne engedd, hogy ebben a fürdőszobában haljak meg! Kérlek, Istenem, kérlek, kérlek, *kérlek*, ments meg! Ments meg!”

A gyilkosok kimentek a házból. Fellélegeztünk. Elmentek, de a következő három hónap folyamán még sokszor visszajöttek. Hiszem, hogy Isten mentette meg az életemet. Ám a rettegésben töltött kilencvenegy nap alatt, amit nyolcadmagammal éltem át a szekrény nagyságú fürdőszobában, azt is megtanultam, hogy megmenteni nem ugyanaz, mint megszabadítani – és ez a lecke örökre megváltoztatott.

Ez a lecke, mialatt folyt az öldöklés, megtanított szeretni azokat, akik gyűlöltek és halálra üldöztek, és megtanított megbocsátani azoknak, akik lemészárolták a családomat.

A nevem Immaculée Ilibagiza. Ez a könyv arról szól, hogyan találtam meg Istent a történelem egyik legvéresebb népi pirtása közepette.

I. A KÖZELGŐ VIHAR

1. AZ ÖRÖK TAVASZ

Paradicsomban születtem.

Nekem legalábbis, míg felnővekedtem, annak tűnt a szülőházám.

Ruanda kicsi ország; mintha apró ékkőként helyezték volna Afrika közepére.* Oly lélegzetelállítóan szép, hogy lehetetlen nem meglátni Isten keze művét dús növényzetű dombságaiban, ködbe burkolózó hegyeiben, zölden viruló völgyeiben, csillogó vizű tavaiban. A hegyek fenyő- és cédruserdeiből áramló enyhe szellő édes liliom- és őszirózsaillatot hordoz. Az időjárás pedig egész évben olyan kellemes, hogy az 1800-as évek végén ide érkező német telepések az örök tavasz országnak nevezték.

A gonoszság erői, amelyek az édes hazámat vértengerbe borító népiirtáshoz vezettek, gyerekkoromban rejtve maradtak előttem. Kislányságként a világból csak a környező csodaszép tájat, szomszédaink kedvességét, szüleim és testvéreim odaadó szeretetét ismertem. Otthon ismeretlen volt a fajgyűlölet, az

* Területe 26 ezer km², kb. fél dunántúlnyi

előítélet. Nem tudtam, hogy az emberek különböző törzsekhez és fajokhoz tartoznak; a *tuszi* és *hutu* szavakat nem is hallottam, míg iskolás nem lettem.

A falubeli gyerekek oda-vissza tizenhárom kilométert gyalogoltak az iskoláig hosszú, néptelen utakon; a szülők mégsem aggódtak soha, hogy bárki elrabolná vagy bármi baj érné őket. Gyerekként legjobban akkor félttem, amikor egyedül maradtam a sötétben. Ettől eltekintve nagyon boldog kislány voltam egy boldog családban, amely, úgy gondoltam, egy boldog faluban él, ahol az emberek tisztelik és szeretik egymást.

A nyugat-ruandai Kibuye tartományban, Mataba faluban születtem. Házunk hegytetőn állt, alattunk mintha végtelenbe nyúlt volna a Kivu-tó. Tiszta reggeleken elláttunk a tó túlsópartján magasodó hegyekig, amelyek már a szomszédos Zaire-hoz, mai nevén a Kongói Demokratikus Köztársasághoz tartoznak. Gyerekkorom legszebb emlékei közé tartozik, amikor a veszélyesen meredek hegyoldalon leereszkedtünk a tóhoz. Sokszor mentünk így úszni édesapámmal és a bátyáimmal, amikor az utolsó hajnali ködfoszlányokat is szétoszlatta a kora reggeli napsütés. A langyos víz fölött hűvösen legyezte bőrünket a levegő, s mindig izgatott boldogsággal pillantottunk fel a part messzi magasában álló házunkra.

Szüleim mindketten tanítók voltak; rendületlenül hitték, hogy egyetlen dolog véd meg a szegénységtől és az éhezéstől: az iskolázottság. Ruanda, noha Afrika legkisebb országai közé tartozik, a kontinens egyik legsűrűbben lakott területe és a világ legszegényebb országainak egyike. Édesanyám és édesapám is első volt a családjában, aki középiskolát végzett, és eltökélt szándékuk volt, hogy gyermekeik még tovább jussanak a tanulmányok terén. Apám példájával járt elöl: egész életében keményen dolgozott és tanult. Pályafutása során számos kitüntetést és előléptetést kapott; alsós tanítóból rövid idő alatt a felső tagozat igazgatója lett, végül a kerületi katolikus iskolák felügyelőjévé nevezték ki.

Ruandában minden családtagnak más a vezetékneve. A szülők minden gyermeküknek egyedi vezetéknevet adnak aszerint, hogy mit érez az anya vagy az apa, amikor először pillantja meg az újszülöttet. Kinyarwanda nyelven, Ruanda ősi nyelvén a nevem, Ilibagiza azt jelenti: „testben-lélekben ragyogó szép”. Édesapám választotta a nevemet, ami mindig arra fog emlékeztetni, hogy születésem pillanatától kezdve mennyire szeretett.

Apám neve Leonard Ukulikiyinkindi volt, anyámé Marie Rose Kankindi, de barátnői Rose-nak szólították. 1963 nyarán találkoztak egyik unokatestvérünknel; egy közös barát esküvőjére tartottak. Miután bemutatták őket egymásnak, anyám végigmérte apámat, és bozontos üstökére pillantva rosszállóan megjegyezte:

– Ilyen hajjal mész az esküvőre?

Apám vállat vont, és azt felelte, hogy nem talált borbélyt. Anyám ollót kerített, leültette, és tüstént nekiállt. Remek munkát végezhetett, mert ettől kezdve nem lehetett őket elválasztani. Egy éven belül összeházasodtak, és apám többé senki másnak nem engedte, hogy levágja a haját, csakis édesanyámnak.

Szüleim mélyen hívő római katolikusok voltak, és a hitet nekünk is átadták. Vasárnap kötelező volt a szentmise, ahogy az esti ima is otthon, családi körben. Nagyon szerettem imádkozni, templomba járni, és mindent, ami Istennel kapcsolatos. Különösen szerettem a Szűzanyát; hittem, hogy ő a második édesanyám, aki a mennyből vigyáz rám. Nem tudtam, miért, de az imádság melegséggel töltött el és boldoggá tett. Annyira boldoggá, hogy tízéves koromban egyszer el is szöktem az iskolából Jeanette barátnőmmel együtt, hogy meglátogassuk Clement atyát, aki bölcs, öreg pap volt, családunk jó barátja, és számomra amolyan nagyapaféle.

Tizenegy kilométert gyalogoltunk hozzá árkon-bokron át, egy folyón is átgázoltunk. Clement atya nagy szeretettel, bár kissé megütközve fogadott, amikor kimerülten, lihegve, csuromvizesen és igencsak szutykosan beállítottunk hozzá. Ahogy előttünk állt lebegő, fehér ruhában, üdvözlésre tárt karral, nyakában szép rózsafüzérrel, olyan volt, mint egy szent.

– Lám csak, kislányaim! Hát titeket mi szél hozott erre? – kérdezte.

– Atyám, szeretnénk az életünket Istennek szentelni – felelte Jeanette ünnepélyesen.

– Igen, atyám! – helyeseltem. – Átgondoltuk, és szeretnénk apácák lenni.

– Apácák? Értem – bólintott nagy komolyan, ámbár biztos, hogy jókora mosolyt kellett elnyomnia.

Fejünkre tette a kezét, és megáldott minket: „Uram, áldd meg ezeket a kedves gyermekeket, vigyázz rájuk, és őrizd őket életük minden napján!”

Azután ránk nézett, és így szólt:

– Most pedig menjete haza. A tizennyolcadik születésnapotok után gyertek vissza, és ha még mindig apácák akartok lenni, akkor majd megbeszéljük.

2. FELÁLLÁS

– Hutuk, álljatok fel!

Hat szék zörrent a padlón hátrafelé, és hat gyerek ugrott talpra negyedikes osztálytársaim közül. Nem tudtam, mi történik, mivel azelőtt csak abba az iskolába jártam, ahol édesanyám tanított. Most, tízévesen ez volt az első napom a nagyobbak iskolájában, és nem értettem, mi zajlik. Eddig nem láttam olyat, hogy egy tanár etnikai jelentkezést tartott volna.

– Most *minden* tuszi álljon fel! – rivallt ránk Buhoro, a tanárunk. Nagy ceruzájával kipipálta a neveket a listán, majd megállt, és egyenesen rám nézett.

– Immaculéé Ilibagiza! Nem álltál fel, amikor azt mondtam, hutu; nem álltál fel, amikor azt mondtam, twa; és most sem álltál fel, amikor azt mondtam, tuszi. Miért nem? – Buhoro mosolygott, de hangjából keménység és rosszindulat érződött.

– Nem tudom, tanár úr.

– Melyik törzshöz tartozol?

– Nem tudom, tanár úr.

– Hutu vagy, vagy tuszi?

– Ne-em tudom.

– Akkor ki innen! Takarodj az osztályból, és vissza ne gyere, míg nem tudod, mi vagy!

Összeszedtem a könyveimet, és lehajtott fejjel, szégyenkezve kikullogtam az osztályból. Akkor még nem tudtam, hogy megkaptam az első leckét Ruanda etnikai megosztottságából.

A saját történelmünket azonban nem tanították meg a szüleink. Nem tudtuk, hogy Ruandát három törzs alkotja: a hutu többség, a tuszi kisebbség és a csekély létszámú, pigmeusszerű erdőlakókból álló twa törzs. Nem tanították meg, hogy a német, majd a belga gyarmatosítók átalakították Ruanda működő társadalmi szerkezetét: a monarchiát – amely a tuszi király uralma alatt évszázadokon át békét és harmóniát biztosított az országnak – diszkriminatív, faji alapú osztálytársadalommá formálták. A belgák a kisebbségi tuszi arisztokráciát favorizálták, őket emelték az uralkodó osztály rangjára. A tusziknak jobb képzést biztosítottak, hogy jobban igazgassák az országot és több profitot termeljenek a belga nagyuraknak. A belgák etnikai személyi igazolványt vezettek be a két törzs könnyebb megkülönböztetése céljából, így tovább mélyítették a szakadást, amelyet a hutuk és a tuszik között létrehoztak. Ezek a meggondolatlan ballépések vezettek a hutuk körében lappangó ellenséges indulathoz, amely a népirtás táptalaja lett.

Amikor a tuszik nagyobb függetlenséget követeltek, a belgák ellenük fordultak. 1959-ben véres hutu lázadást szítottak, amely megdöntötte a monarchiát. A következő évek bosszúhadjárataiban több mint százezer tuszit öltek meg. 1962-re, amikor a belgák elhagyták Ruandát, a hutu kormányzat megszilárdította hatalmát. A tuszik másodrendű állampolgárok lettek, akiket üldözés, erőszak és halál fenyegetett. Több tízezren haltak meg a hutu szélsőségesek mészárlásaiban, amelyek szinte mindennaposá váltak a következő évtizedekben. Az erőszak hullámokban jelentkezett, a faji megkülönböztetés viszont állandósult.

5. HAZATÉRÉS

...húsvétvasárnap pompás családi ebéddel ünnepeltünk. Hálát adtunk Istennek minden ajándékáért, imádkoztunk a falubeliekért és családtagjainkért – az egyetlen távollévőért, Aimable-ért külön is. A levegőben vibráló politikai feszültség ellenére nagyszerűen éreztük magunkat. Szüleim mellett biztonságban tudhattam magam, hiszen bármi történnék is, ott lenne anya, aki megvigasztalna, és apa, aki megvédene. Legalábbis én így gondoltam.

Az este oly megszokottan telt, hogy nehéz lett volna elhinni: a világunk hamarosan örökre megváltozik. A nappaliban üldögéltünk, beszélgettünk iskoláról, munkáról, apró-cseprő falubeli történésekről. Anya beszámolt a termésről, apa a kávészövetkezete által támogatott gyerekekről mesélt. Augustine Vianney-vel idéetlenkedett, én pedig csak pihentem, befogadtam mindezt, és élveztem, hogy otthon vagyok.

Egyedül Damascene tűnt kedvetlennek. Mindig ő volt a társaság középpontja, ám aznap egész este tűnődve, gondterhelten gubbasztott.

– Damascene, mi lelt ma? – kérdeztem.

A bátyám felpillantott rám, s amint a tekintetünk találkozott, nem bírt tovább hallgatni. Kitért belőle, ami a szívét nyomta:

– Immaculée, láttam őket! Láttam a gyilkosokat! Bonn háza felé tartottam, amikor megláttam őket a távolban. Az interahamwésok színeit viselték, és kézigránátok voltak náluk! *Gránátok*, Immaculée! – Rekedt volt a hangja.

Néma csend lett a szobában, hiszen mindenki hallotta. Szüleim egymásra néztek, majd újra Damascene-re.

– Talán csak a képzeleted ragadott el – próbálta nyugtatni apám. – Sok a fenyegető szóbeszéd, az emberek ott is veszélyt látnak, ahol nincs is.

– Nem képzelmű! – ugrott fel Damascene. – És nem csak ezt láttam. Megvan nekik az összes környékbeli tuszi család neve, és mi is rajta vagyunk a listán! A halállistájukon! Arra készülnek, hogy ma éjjel mindenkit megölnék, aki rajta van a listán! – hadarta.

Bátyám körüljárt a szobában, és kérlelni kezdte apánkat:

– Apa, menjünk el, *nagyon kérlek!* Meneküljünk, amíg lehet! Lemegyünk a hegyoldalra, kerítünk egy csónakot, átkelünk a Kivu-tavon, és éjjelre biztonságban leszünk Zaire-ban! De most rögtön induljunk, amíg nem késő!

– Várj, Damascene, nyugodj meg egy kicsit! – mondta apánk. – Felzaklatod anyádat és a húgodat. Vegyük sorra, pontosan mit láttál és hallottál ma! Ha pánikban döntesz, hibázol. Gondoljuk szépen végig! Csakugyan láttad azt a listát?

Damascene zokon vette apa kételkedését, de elismerte, hogy nem látta a saját szemével a listát, hanem a barátaitól hallott róla. Abban viszont biztos volt, hogy interahamwésokat látott.

– Lám, úgy van, ahogy sejtettem – mondta apa. – Mindenki feszült, és az idegességtől mindent sötétebben lát, mint a valóság. Találkoztam már ilyesmivel. Mindenfélet beszélnek halálbrigádokról meg halállistákról, aztán pár nap múlva kiderül, hogy jócskán túloztak. Nem fogok családotól felpakolni és elmenekülni holmi híresztelések miatt! Nem fogjuk itt hagyni a házat és mindazt, amiért dolgoztunk, csupán azért, mert ideges embereknek élénk a fantáziája!

Apa határozottsága átmenetileg megnyugtató, hogy minden jóra fordul. Letelepedtünk az asztal köré, és nekiláttunk a vacsorának. Éreztem, hogy Damascene-t nem győzték meg apa érvei, jóllehet bátorságot színlelt, és úgy viselkedett, mint szokott: ostoba dalocskákat énekelt, a falubelieken élcelődött, és Vianney-t heccelte a barátnőivel. Ám minél többet mókázott, annál biztosabban tudtam, hogy színészkedik. Szép, nyílt mosolya mögött a bátyám mélységesen fel volt dúlva.

Bárcsak tudtam volna, hogy ez lesz az utolsó közös családi vacsoránk! Felálltam volna, és mindegyikükért hálát adtam volna Istennek. Az asztal körül ülők mindegyikének elmondtam volna, mennyire szeretem, és megköszöntem volna a szeretetüket. De nem tudtam.

II.

REJTEKHELYEN

9. A FÜRDŐSZOBA

Bezártam az ajtót Vianney és Augustine mögött, és visszatértem tuszi társnőimhez. Murinzi tiszteletes zseblámpával világított a sötét folyosón, miközben a hálószobájához vezetett. Szemünkkel követtük a falon végigpásztázó fénysugarat, amely egy ajtón állapodott meg; úgy sejtettem, a kertre nyílnak.

– Itt lesztek – mondta, és kinyitotta az ajtót.

Elénk tárult az új otthonunk: egy kicsi fürdőszoba, amelynek szélessége egy méter lehetett, hossza arasznyival több. A fény csillogva verődött vissza a falat félmagasságig borító fehér csempékről. A helyiség egyik szélén zuhanyzó, a másikon vécé – mosdókagylónak már nem maradt hely. A mennyezet alatti szellőzőablakot piros függönyféleség takarta; ettől valahogy még szűkebbnek tűnt a hely.

El nem tudtam képzelni, hogyan férhetnénk el itt hatan, de a lelkész valamennyiünket betuszkolt.

– Amíg itt vagytok, csendben kell lennetek, mégpedig *néma* csendben – kötötte lelkünkre. – Ha zajt csaptok, meghaltok. Ha

meghallanak, megtalálnak és megölnék. Senkinek sem szabad tudnia róla, hogy itt vagytok, még a gyerekeimnek sem. Megértettétek?

– Igen, tiszteletes úr – suttogtuk egyszerre.

– És ne öblítsétek a vécét, és ne zuhanyozzatok! – Zseblámpájával a vécé fölötti falra mutatott: – Annak a falnak a túloldalán egy másik fürdőszoba van, ahol ugyanezek a csövek mennek. Ha mindenképpen öblíteni kell, várjatok, míg meg nem halljátok, hogy valaki használja a másik fürdőszobát, és *pontosan* ugyanakkor öblítsetek. Értitek?

– Igen, tiszteletes úr.

Lekattintotta a zseblámpát; utolsó szavai sötétben hangzottak el:

– Szerintem még egy hétig el fog tartani az öldöklés, de talán hamarabb befejezik. Ha vigyáztok, átvészeldhetitek. Nagyon utálnám, ha elkapnának a gyilkosok... Tudom, mit tennének.

Becsukta az ajtót. Ott álltunk a vaksötétben, egymáshoz préselődve. Leheletünk, izzadságunk, bőrünk átható párája összekeveredett; tompa kábulat fogott el.

Próbáltunk leülni, de nem volt annyi hely, hogy mindannyian egyszerre mozogjunk. Négyen, a legmagasabbak, falnak támasztott háttal leereszkedtünk a csempézett padlóra, és ölünkbe vettük a kisebb lányokat. Hajnali három óra múlt. Mindannyian éberek voltunk, de nem mertünk megszólalni. Ültünk, ahogy tudtunk, és hallgattuk a tücsköket meg a saját erőlködő lélegzetvételünket.

12. BARÁTOK NÉLKÜL

Találtam egy helyet a fürdőszobában, amit sajátomnak nevezhettem: szívemnek egy kis zugát. Ide húzódtam vissza, amint felébredtem, és itt maradtam, amíg el nem aludtam. Szent kertem volt ez, ahol Istennel beszélgettem, elmélkedtem szavain, és tápláltam lelkemet.

Amikor elmélkedtem, hitem forrásával érintkeztem, és lelkem leghensejét erősítettem. A körülöttem örvénylő iszonyat közepette menedéket találtam egy olyan világban, amely minden látogatáskor egyre hívogatóbb és csodálatosabb lett. A testem összeaszott, a lelkemet azonban táplálta az Istennel való egyre mélyülő kapcsolat.

Különleges rejtekembe az imádság által léptem be. Odabent azután folyamatosan imádkoztam; a rózsafüzérrel mintegy lehorgonyoztam Istennél, ráirányítottam gondolataimat és energiáimat. A rózsafüzérszemek segítettek az evangéliumokra összpontosítani és elmémben elevenen őrizni Isten szavait. Némán imádkoztam, de mindig ajakmozgással; így győztem meg magam, hogy csakugyan kimondom a szavakat – máskülönben bekúszott volna a kétely, és szólongatni kezdett volna a sötét erő.

Órákon át elmélkedtem egy-egy szó jelentésén, mint például *megbocsátás*, *hit* vagy *remény*. Napokat töltöttem azzal a szóval, hogy *önátadás*, s végül megértettem, mit jelent átadni magunkat egy felsőbb Hatalomnak. Teljesen átadtam magam Istennek. Amikor nem imádkoztam, úgy éreztem, nem is az Úr fényében élek, s a fürdőszoba világa elviselhetetlenül sivárnak tűnt.

14. A NYELVEK ADOMÁNYA

Másnap, amikor ételt hozott a lelkész, megkérdeztem, hogy tudna-e kölcsönözni nekem egy francia–angol szótárt és bármilyen angol nyelvű könyvet, ha akadna a házban. Úgy nézett rám, mintha marhasültet rendeltem volna vacsorára.

– Csak az agyamat szeretném kicsit lekötni. Majdnem két hónapja nézzük a falakat, és még csak nem is beszélgetünk – súgtam.

Fejét rázva elfordult, mint aki nem tárgyal tovább egy eszelőssel.

– Ha megtanulok angolul, a háború után elmondom az ENSZ-békefenntartóknak, milyen bátran viselkedett, hogy megmentse az életünket! – tettem hozzá gyorsan.

Murinzi tiszteletesnek egyszerűen megtetszett az ötlet; megígérte, hogy körülnéz a könyvei között. Nagy szerencsém volt: Ruandában nagyon kevés embernek volt angol nyelvű könyve, de a lelkész talált kettőt, sőt egy francia–angol szótárt is.

– De kezdőknek való angol könyvem nincsen, Immaculée. Ami van, az meg nagyon nehéz lenne neked.

Felnéztem, és rámosolyogtam. Nem tudhattam, hogy meddig tart még a háború, de nem tipegni szándékoztam – hatalmas léptekkel akartam haladni új életem felé.

– Nem baj, tiszteletes úr – feleltem. – Nem szeretnék kezdő könyvet, mert sietek. Kérem, hogy a legnagyobb, legnehezebb angol könyvét hozza be nekem!

A lelkész egészen fellelkesült a tervemtől; még azt is elárulta, hogy miről ismerhetem majd fel az ENSZ-békefenntartókat.

– A katonák közül csak ők viselnek kék sisakot – mondta, azzal átnyújtotta a két vaskos, angol nyelvű kötetet és a szótárt.

Tüstént kinyitottam őket; gyönyörködve legettettem a szememet a különös, idegen kinézetű szavakon. Úgy fogtam a könyveket, mintha aranytömböket tartanék a kezemben – úgy éreztem magam, mintha ösztöndíjat nyertem volna valami hírneves amerikai egyetemre.

Mély lélegzetet vettem, és megköszöntem Istennek, hogy meghallgatta imáimat, és kezembe adta az angoltanuláshoz szükséges eszközöket. Kevesebb időm marad ugyan az imádságra, de tudtam, hogy Isten tanulás közben is velem lesz. Ő akarta, hogy megtanuljam ezt a nyelvet, s éreztem, amint szándékának ereje átáramlik rajtam. Egyetlen percet sem vesztegethettem önsajnálatra vagy kétkedésre. Isten megajándékozott, amit azzal fogok viszonzni, hogy a lehető legjobban használom fel, amit jóságából kaptam. Kinyitottam a legnagyobb könyvet, és olvasni kezdtem.

III. ÚJ ÚTON

17. A SZABADSÁG FÁJDALMA

– Nincs semmi baj, hölgyeim, semmi baj! – mondta a zömök katona. – Már nincs mitől félniük, véget ért a kálváriájuk! Nem engedjük, hogy bántódásuk essék. Értik? Itt biztonságban vannak, vigyázunk magukra!

Miután összeszedtük magunkat, a megmentőink elmondták, hogy kihelyezett táborban vagyunk, és rádión kérnek egy teherautót, ami a tizenhat kilométerre fekvő katonai bázisra szállít minket. Azt tanácsolták, hogy aludjunk egyet, amíg várunk.

Odébb sétáltam a többiektől, mert már régóta nagyon hiányzott valami: hogy néhány percig egyedül lehessenek. Lefeküdtem a földre, és szinte magamba szívtam mindazt, ami körülvett: a hátamba nyomódó köveket, az ujjaimra tapadó nedves földet, az arcomat karcoló száraz faleveleket, a sötétben surranó állatok neszezését. Csodálatos volt érezni, hogy élek!

Ahogy feltekintettem az éjszakai égre, újra lenyűgözött a tejfehér ragyogás, Isten megszámlálhatatlan csillagának

lélegzetelállító szépsége. Olyan erős volt a csillagfény, hogy jól ki lehetett venni az utat, amelyen ideérkeztünk. A hazavezető utat – ha ugyan lett volna még otthonom. Eltűnődtem, vajon biztonságban vannak-e a szüleim és a testvéreim, itt rejtőznek-e a közelben..., vagy már átléptek a túlvilági életbe, és most ott léteznek, valahol a fölöttem szikrázó örök galaxisokon túl.

Tekintetem visszatért az útra. Eszembe jutott, mennyit jártunk rajta a testvéreimmel, akárhová mentünk: gyerekkorunk hajnali úszásai alkalmával a Kivu-tóhoz, reggelente iskolába, vasárnap a templomba, rokonokhoz, barátokhoz, a nyári szünetben különféle izgalmas kalandok felé. Ez az út vitt mindenhová, ahol lenni szerettem. Végighúzódott az életemen, ez az élet azonban véget ért. Az úton most csak gyilkosok és nőket erőszakolók járnak. Mély szomorúság töltött el, amint lassan ráéseméltem, hogy bármit hoznak a következő órák és napok, soha semmi nem lesz többé ugyanolyan.

Lehunytam a szemem, és azt mondtam Istennek, hogy most már ő találjon számomra új utat, amin elindulhatok.

HÚSZ ÉVVEL KÉSŐBB

UTÓSZÓ

2014

Nehéz elhinni, hogy húsz év telt el 1994 húsvétja óta, amikor szép szülőházamat, Ruandát elnyelte az emberi gyűlölet pusztító vihara, amelyet ma az emberiség történelmének legvéresebb népiirtásaként tartunk számon. Két évtized telt el azóta, hogy a kegyetlen öldöklés több mint egymillió férfi, nő és gyermek életét követelte; hogy megfosztott a családomtól és szinte mindenkitől, akit szerettem; hogy romhalmazzá tette hazámat és a világot, amely körülvett.

Néha túlságosan sokat töprengek azon a kilencvenegy napon, amit a rejtekben töltöttem, miközben dúlt körülöttünk a vérengzés. Ilyenkor olyan frissnek tűnik a veszteség emléke, mintha csak tegnap történt volna. Máskor viszont – amikor egy új ruandai iskola megnyitójára látogatok, vagy egészséges, boldogan játszó gyermekeim nevetését hallok – úgy tűnik, mintha az átélt borzalom nem volna több, mint hajdani életemből felbukkanó, távoli, nyomasztó álom homályos töredéke.

A népiirtás mindörökre megváltoztatta az időérzékelésemet. Amikor Murinzi lelkész házát újra meg újra végigkutatatták a rám vadászó gyilkosok, miközben titkos fürdőszobai rejtekhelyemen kuporogtam, minden másodperc egy esztendőnek tűnt. Amint viszont az imában megnyitottam a szívemet Isten felé, és a vállamon éreztem a Szűzanya oltalmazó kezét, olyan békességbe léptem át, ahol megszűnt az idő, és szívemet megérintette az örökkévalóság; ahol a félelmet megbocsátás váltotta fel, s a

kétkedést bizonyosság, hogy mindörökre az Úr szeretett gyermeke maradok.

A holokauszt olyan mérhetetlen pusztulást hagyott maga után, hogy biztos voltam benne: ha Isten hatalmas csodát tenne, akkor is legalább húsz évbe telne, hogy a maroknyi túlélő legalább a halottakat eltemesse. Abban pedig senki sem kételkedett, hogy több nemzedékre lesz szükség ahhoz, hogy helyreálljon a tönkretett gazdaság, újjáépüljenek a kiégett otthonok, és begyógyuljanak a testi, lelki, érzelmi sebek, amelyektől valamennyi túlélő szenved, beleértve saját magamat is.

Megtanultam azonban, hogy Isten nem emberi időbeosztás alapján cselekszik, s hogy a csodák az imák által történnek, és nem a naptárunkhoz igazodnak. Számomra nincs nagyobb bizonyítéka a csodák létezésének, mint az, hogy afrikai szülőházám milyen rövid idő alatt talpra tudott állni, és micsoda hatalmas, átfogó átalakuláson ment keresztül – és nincs nagyobb bizonyítéka a szeretet és a megbocsátás gyógyító, tápláló erejének, mint az, hogy az életem ma mérhetetlenül sok áldással van tele, és a szívemben állandósult a béke.

A szerző, **Immaculée Ilibagiza** szinte az egész családját elveszítette az 1994-es ruandai népirtás során. 1998-ban kivándorolt az Egyesült Államokba, és az ENSZ-nél dolgozott New Yorkban. 2007-ben létrehozta a Left to Tell Alapítványt a ruandai árvák támogatására. A Notre Dame Egyetem és a Saint John's Egyetem díszdoktora; 2007-ben Mahatma Gandhi nemzetközi békedíjjal tüntették ki. Világszerte előadásokat tart, könyveket ír.

A kötet szerkesztésében közreműködő **Steve Erwin** díjnyertes újságíró, író.